

К. С. Жадько,
к. е. н., доцент, докторант, Державна навчально-наукова установа
"Академія фінансового управління"
Ю. Г. Горященко,
аспірант кафедри обліку та економічного аналізу,
асистент, Дніпропетровська державна фінансова академія

СТРУКТУРНА ПЕРЕБУДОВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті запропоновано актуальні стратегічні шляхи перебудови економіки України для її інноваційного розвитку. Наведено статистичні дані для аналізу макропоказників розвитку економіки України з відповідними висновками і пропозиціями.

In the article the strategic ways of alteration of economy of Ukraine are offered for innovative development of Ukraine. Statistical information is resulted for the analysis of macroindexes of development of economy of Ukraine with the proper conclusions and suggestions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах ринкової трансформації національної економіки основним завданням є інтегрування її в сучасні структури європейської цивілізації. Структура промисловості України, яка була здебільш сформована в кінці XIX ст., приводить до того, що за рівнем конкурентоспроможності Україна посідає 86 місце (із 104) за даними світового щоденника конкурентоспроможності Інституту розвитку та менеджменту у Лозанні. Об'єктивність цієї оцінки не викликає ніяких сумнівів, бо ВВП, що приходить на 1-го українця, складає 17% від загальноєвропейського рівня, а ВВП на душу населення в Україні у 2007 р. складає 6676 дол. США проти 38110 дол. США в Сполучених Штатах Америки, та 59513 дол. у Люксембурзі за паритетом купівельної спроможності (ПКС) [4].

Найуразливішим місцем української економіки є структурна розбалансованість промислового комплексу. Його деформованість, високий рівень енерго- та капіталоемності виробництва успадковані від попередньої адміністративної системи. За роки реформ ситуація не поліпшилася. Частка паливно-сировинних галузей зростає з 1991 р. майже удвічі і у 2007 р. становила половину від обсягів промислового виробництва, тоді як частка машинобудування, галузей соціальної спрямованості (легка і харчова промисловість) скоротилася на стільки ж внаслідок вищих темпів падіння реальних обсягів виробництва через недостатній попит на цю продукцію та

відсутність умов для підвищення їх конкурентоспроможності. Натомість продукція сировинномістких галузей користувалася попитом в інших державах. За порівняно короткий час ці галузі (особливо чорна металургія) зуміли переорієнтуватися на зовнішній ринок, а тому втрати виробничого потенціалу були значно нижчими. Та проблеми все ж таки існують. Це і зниження цін у минулому році в 1,5 рази на основні види металопродукції, і витіснення української продукції на 40—60% з Південно-Східної Азії внаслідок перетворення Китаю із імпортера в експортно-орієнтованого виробника металу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема структурної трансформації національної економіки малодосліджена. Дослідження впливу структури економіки на її ефективність відображені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Кондратьєва М., що досліджував структурну трансформацію економіки, також Меламеда М., Федосова В., Герасимової О., Башкирова С., Белозерової С., Наконечної К., Гейца В.М., Белла Д., Веленсів Х. і В., Джонсона П. та інших.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження впливу структури економіки України на наповнення доходної частини державного бюджету.

Таблиця 1. Структура економіки і ВВП країн світового співтовариства, 2007 р. [1–4]

Країна	ВВП на душу населення, за цінами ПКС 2000 р.	Макроструктура економіки (у % до ВВП)		
		Сільське господарство	Промисловість	Послуги
1	2	3	4	5
США	38120	1,0	27,0	72,0
Германія	27101	1,0	31,0	68,0
Великобританія	28905	1,2	24,8	74,0
Франція	27469	3,0	25,0	72,0
Бельгія	28 833	1,3	25,7	73,0
Люксембург	59513	1,2	30,4	68,4
Латвія	13700	4,7	24,7	70,6
Японія	31100	1,0	25,0	74,0
Болгарія	8888	13,7	28,5	57,8
Азербайджан	5817	11,4	38,1	50,5
Білорусь	7626	14,5	42,5	43,0
Росія	10241	6,0	34,0	60,0
Україна	6676	18,0	25,6	56,4

Виходячи із поставленої мети, основними завданнями є висвітлення теоретичних аспектів дослідження економічного розвитку країни і чинників, що впливають на його ефективність; проведення економічного аналізу структур виробництва країн світового співтовариства; розробка рекомендацій та пропозицій щодо структурної перебудови економіки України.

Радикальна зміна існуючих несприятливих диспропорцій є одним з визначальних завдань промислової політики держави, яка має стати основним інструментом мобілізації і концентрації ресурсних та інституційних чинників підвищення конкурентоспроможності й структурно-інноваційного оновлення української економіки, посилення її соціальної спрямованості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У макроструктурі економіки розвинених країн найбільшу частку в питомій вазі займає сфера послуг, що зараз є провідним сектором економіки і розвивається найбільш динамічно. Для промислово розвинутих країн середньорічні темпи приросту ВВП у сфері послуг становлять в середньому 5,7% і істотно випереджають за значенням темпи приросту ВВП у сфері виробництва товарів (2, 3 %). Сьогодні висновки економістів про не-

ухильний ріст сектора сфери послуг підтверджуються даними США, країн Західної Європи та інших країн. Так, із другої половини 90-х років частка ВВП, виробленого в сфері послуг, у США зростає до 72% у 2007 р., у Японії та Великобританії частка послуг аналогічно збільшилася до 74%. Зараз у США в сфері послуг працює 80% усіх зайнятих, при цьому тут сконцентровано більш 80% працівників розумової праці і 87% кадрів вищої кваліфікації, це стосується, насамперед, науки, освіти, охорони здоров'я, телекомунікацій, комп'ютерних, інжинірингових, управлінських послуг. У розвинених країнах Європи нині зайнято більш 70% економічно активного населення.

В Україні ж частка послуг у макроструктурі економіки складає 56,4%, частка сільського господарства — 18,0%, промислового виробництва — 25,6% (таблиця 1).

Оскільки частка послуг у загальній структурі економіки неухильно зростає, і вже майже у всіх країнах становить не менше 50%, пропонуємо побудувати модель, яка, на противагу класичній, що характеризує аналіз структурних зсувів на основі виміру швидкості трансформації галузевої структури, сферу матеріального виробництва, — модель впливу сфери послуг на структуру економіки.

На основі даних таблиці побудуємо кореляційно-регресійну модель з метою встановлення залежності між структурою економіки (X) і валовим внутрішнім продуктом на душу населення (функція Y).

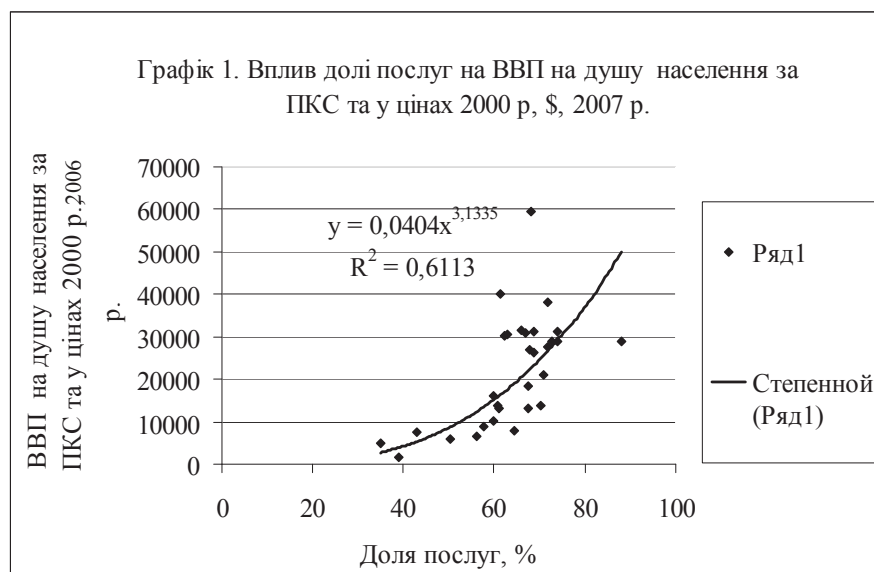
Модель має вигляд: $Y = \ln 0,0404x^{3,1335}$.

Так, зміна ВВП на душу населення за ПКС та у цінах 2000 р. у 2007 р. здебільшого обумовлена зміною долі послуг, а не відбувається під впливом випадкових факторів. Як бачимо, зростання долі послуг в макроструктурі економіки впливає на зростання функції на 61% (тобто близько 61% зростання функції пояснюються впливом структури).

Вплив структури виробництва на ефективність економіки зумовлений визначенням критеріїв ефективності бюджетного регулювання розвитку тієї чи іншої галузі, насамперед визначенням економічної ефективності товаровиробників, даного сектора економіки у вимірі макроекономічних показників, соціально-економічного розвитку усієї країни.

Інноваційна активність знижується (питома вага підприємств, що займалися інноваціями, зменшилася з 18,0% у 2000 р. до 11,2% у 2006 р.; питома вага підприємств, що упродовжували інновації, — зменшилась з 14,8 до 10,0% у відповідних роках).

Графік 1. Вплив долі послуг на ВВП на душу населення за ПКС та у цінах 2000 р., \$, 2007 р.

Таблиця 2. Інноваційна активність

	Питома вага підприємств, що		Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками				
	займалися інноваціями	Управляли інновації		дослідження і розробки	придбання нових технологій	підготовка виробництв а для впровадження інновацій	придбання машин та обладнання, пов'язані з упровадженням інновацій	інші витрати
	%		млн грн.					
2000	18,0	14,8	1760,1	266,2	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	14,3	1979,4	171,4	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	14,6	3018,3	270,1	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	11,5	3059,8	312,9	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	10,0	4534,6	445,3	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	8,2	5751,6	612,3	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	10,0	6160,0	992,9	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	11,1	10,0	6202,1	999,8	160,2	953,2	3690,1	500,4

Пояснюється це тим, що падає попит на НДДКР, відповідно руйнується весь ланцюг інноваційної діяльності "потреба — НДДКР — виробництво — споживання — нова потреба —". Як наслідок технічний рівень виробництва в НПК знижується, а обсяги випуску прогресивної продукції скорочуються [4].

Поки держава "не встане як слід на ноги", а приватний капітал не вичерпує легкі шляхи і не буде вимушений боротися за конкурентоспроможність вітчизняної промисловості, наука України животитиме. Сьогодні частка наукоємної продукції українського виробництва в світовому випуску набагато менше 1%, національні витрати на науку — близько 1% від ВВП, в цьому відношенні ми знаходимося на рівні Нової Зеландії, Португалії. Ситуація не є безнадійною, але вона вимагає спеціального вивчення і пояснень.

Україна повинна розвивати галузі соціальної спрямованості та галузі інвестиційного призначення. Це єдиний шлях стійкого економічного розвитку, шлях конкурентоспроможної держави. Проте інноваційна активність в нашій країні дедалі більше знижується (таблиця 2).

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз впливу структури економіки на наповнення доходної частини державного бюджету засвідчив, що навіть на дев'ятому році відновлення економічного зростання за існуючої відтворювальної структури ВВП економічний розвиток України залишається у доволі жорстких рамках;

— наявна структура ВВП не відповідає принципам постіндустріальної економіки, яка розбудовується в

розвинутих країнах світу на базі перетворення знань, науки та інформатизації у безпосередню продуктивну силу;

— важливою проблемою економічного розвитку, яка може потягнути за собою і негативні соціальні наслідки, є слабкість споживчого та вибіркового фондовиробляючого сегментів економіки;

— одне з актуальних завдань економічної політики полягає у запровадженні соціального контролю за структурними та інституційними чинниками інфляції, що дасть змогу забезпечити належні умови для міжгалузевої конкуренції та перерозподілу прибутків на користь високотехнологічних галузей;

— технологічне оновлення традиційних галузей та пріоритетний розвиток

виробництв, які формують нові технологічні уклади, сприятимуть зростанню економіки України на якісній основі та створять умови для повноправної участі нашої держави у системі світогосподарських зв'язків.

На сьогоднішній день вже практично вичерпали себе чинники, що забезпечували останніми роками економічне зростання (не задіяні виробничі потужності, дешеві енергоносії, сприятлива зовнішня кон'юнктура), і якісна активізація інвестиційних процесів стає життєво важливою проблемою.

Аналізуючи вплив структури виробництва на конкурентоспроможність держави, дійшли висновку, що сучасним джерелом конкурентних переваг держави є інновації і підприємницька діяльність, засновані на знаннях, виробленні програмних продуктів і інформаційних технологій (Інтернет, бази даних, телекомунікації, тощо).

Зростання долі послуг в розвинених країнах проходить за рахунок наукоємних галузей. Серед цих галузей: бізнес-послуги (38% загального доходу); фінансові послуги (25%); телекомунікації і трансляції (21%); послуги приватної охорони здоров'я і освіти.

Основою промислового наукоємного виробництва є: машинобудування, верстатобудування, електротехнічна, авіакосмічна, хімічна, нафтопереробна, автомобільна, фармацевтична, комп'ютерна і телекомунікаційна промисловості. Продукція цих видів промисловості і являється основою експорту розвинених країн. Тоді як основа експорту України — це металургія. Маючи надто велику металургійну промисловість, Україна приречена розвивати сучасне машинобудування.

Галузева структура промислового виробництва повинна наблизитися до пропорцій, які мають економічно

розвинені країни та країни з перехідною економікою, що досягли економічного зростання в результаті реалізації активної промислово-інвестиційної політики.

Відтворювальна структура промисловості України, яку оцінено за технологічними стандартами (ТС), не відповідає вимогам часу. Панівний сьогодні у розвинутих країнах 5-й ТС в Україні не перевищує 5% промислового виробництва. Дивлячись у майбутнє, передові країни вже розгортають передумови для експансії виробництв 6-го стандарту. В Україні частка таких виробництв не тільки є мізерною, а й не видно пріоритетності інвестиційних потоків до цієї групи. Сьогодні фактичним пріоритетом держави є 3-й та 4-й стандарт. Це віддзеркалює просте відтворення стану технологічної бази, яка сформувалася у минулому. Така політика неспроможна забезпечити довгострокове економічне зростання країни.

Головною проблемою, що гальмує розвиток високотехнологічного сектора економіки, залишається відсутність фінансування, що сприяє скороченню чисельності наукових працівників. Недостатньо уваги приділяється питанням фінансового та матеріально-технічного забезпечення виконання наукових досліджень і розробок з пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки. Слід зазначити, що, крім недоліків у фінансуванні, концепції пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки минулих років недостатньо висвітлювали необхідність використання найбільш перспективних технологічних процесів, у тому числі біотехнологій, інформаційних технологій, безвідхідних, аерокосмічних, енергозберігаючих технологій та інших технологічних процесів майбутнього.

Для України існує тільки один можливий шлях довгострокового стабільного росту — всебічний розвиток та розширення внутрішнього ринку високотехнологічної промисловості, підвищення його конкурентоздатності. Одним з таких напрямків вирішення цієї проблеми має бути використання високих технологій подвійного призначення (мається на увазі космічних технологій, технологій оборонної промисловості та ін.). Це надасть можливість без значних капіталовкладень за короткий термін налагодити випуск високотехнологічної продукції для потреб внутрішнього ринку, змінити позиції вітчизняного товаровиробника, забезпечити повне завантаження виробництва. Адже український ринок заповнюється високотехнологічною продукцією товаровиробників інших країн (про це свідчить негативний баланс експортно-імпорتنих операцій), а продукція і технології українських виробників залишаються невикористаними. Впровадження таких технологій, з одного боку, забезпечить організацію серійного виробництва високотехнологічної продукції народногосподарського призначення, з іншого — надасть можливість зберегти критичні наукомісткі технології оборонного комплексу.

Відродження вітчизняного виробництва багатьох видів продукції машинобудування, в основі яких технології подвійного призначення, можуть стати одним із основних джерел збільшення доходної частини державного бюджету.

З аналізу світового технологічного розвитку в регіональному розрізі випливає, що нині наявний надто високий рівень диференціації країн світу, тобто виразно виявляється глобальний технологічний розрив. Від розвитку нових технологій в абсолютному значенні виграють усі, тоді як у відносному, безумовно, виграють лідери: периферія залишиться периферією. При цьому країни, які сьогодні контролюють процес створення нових технологій, завтра контролюватимуть ринки. Необхідно визнати реальність: глобалізація головних ринків фактично не залишає для України ефективної можливості збереження поточної ситуації, що склалася в державі. Або Україна приймає нові виклики і бере на себе ризики участі в міжнародному поділі праці, намагається активно знайти своє місце у світовій економіці, або консервує теперішню структуру і тенденцію економічного та соціального розвитку. Йдеться про формування нової економіки країни під впливом інтенсивних процесів створення та поширення знань в усі сфери життя суспільства.

Складовими системної модернізації промислового комплексу України у визначеній перспективі мають стати:

1) активізація і підтримка з боку держави інноваційної спрямованості структурних перетворень за рахунок стимулювання розвитку наукомістких і високотехнологічних галузей, особливо машинобудівного комплексу та створення на цій основі умов для техніко-технологічного оновлення виробництва з метою підвищення конкурентоспроможності українських товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках;

2) подолання ресурсовитратного характеру виробництва на основі впровадження ресурсо- і енергозберігальних технологій та стимулювання випуску продукції з високим рівнем доданої вартості і розвитку низьковитратних виробництв;

3) формування ефективного внутрішнього ринку, у т.ч. високих технологій;

4) участь вітчизняних підприємств у втіленні великомасштабних міжнародних проектів, розвитку трансферу високих технологій та продажу ліцензій наших фахівців у роботі міжнародних організацій із питань розвитку промисловості.

Література:

1. Абрамович І.А. Напрямки активізації державної політики щодо залучення інвестицій в економіку України // Економіка та держава. — 2007. — № 3. — С. 49—51.

2. Меламед М. Структура ВВП за категоріями доходу і критерії структурної політики // Вісник НБУ. — 2002. — № 2. — С. 9—19.

3. Шляхом Європейської інтеграції. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) / Авт.кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. Ін-т стратег. досліджень. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.

4. Інтернет-ресурси: www.bizlib.info.ru/, www.percnti.ru/, www.unece.org/stats/data, www.ukrstat.gov.ua, www.belgazeta.by, www.bunich.ru

Стаття надійшла до редакції 26.02.2009 р.